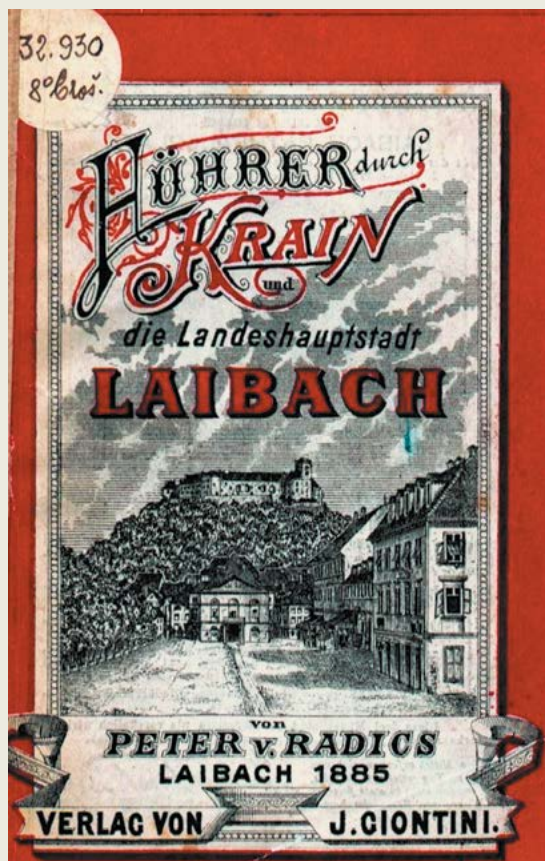

Kratek pregled vodnikov do prve svetovne vojne

Verjetno se bo bralcu ob branju naslova najprej pojavilo vprašanje, zakaj ravno vodniki. Dejstvo je, da so bili do srede 20. stoletja, ko je porastel avtomobilizem, najpogostejši cilj izletov ravno hribi. Zato sta se v našem jeziku v tistem času uporabljali besedi popotnik in turist, zadnja v pomenu "hribohodec" ali "gorohodec".

V planinstvu se izraz turizem razlaga drugače, ker izvira iz pojma planinska "tura", planinci pa so bili turisti. Njihova dejavnost se je imenovala turistika, zimski vzponi pa zimska turistika. Na prelomu 19. stoletja v 20. je obstajal celo poseben izraz za alpinizem – kolikor so si ga člani SPD v tistem času znali predstavljati –, ki ga je Fran Orožen (1853–1912), prvi urednik Planinskega vestnika, imenoval "visoka turistika". To dokazuje uvodna misel tik pred vojno izdanega vodnika, v katerem piše "Predstoječa knjižica ni trgovsko podjetje; služi naj turistiki in tujskemu prometu." Slovar slovenskega knjižnega jezika za knjigo, brošuro s podatki, slikami, zemljevidi in znamenitostmi navaja besedi 'vodnik' in 'vodič'. Ker je prvo tovrstno slovensko delo izšlo pod naslovom Vodnik za Savinske planine in najbližje okolico, se je za vsa poznejša dela uporabljala beseda 'vodnik'.

Peter Radics, zgodovinar in časnikar, je bil med drugim dopisnik časopisa Österreichische Touristenzeitung. Med njegovimi deli izstopata vodnik po Kranjski s poudarkom na Ljubljani ter delo Hoja v hribe; nekoč in danes.
Foto: Dlib

Zunanja podoba pregledanih vodnikov je bila po pravilu mehko vezana tanjša brošura manjšega formata. Za lažjo predstavo: višina je bila večinoma 18–19 cm, širina običajno 11,5 cm.

Zgodovino turizma lahko razdelimo na tri obdobja, od začetnega, ko še ni bilo turističnih središč in društev, do drugega, ki se je začelo z izgradnjo železnice in je trajalo do prve svetovne vojne – vanj sodijo tudi naši vodniki, ter tretjega med prvo vojno in po njej.

Na začetku druge polovice 18. stoletja se je zanimanje za gore in alpski svet zelo povečalo. Začetki organiziranega planinstva segajo v leto 1857. Takrat so v Londonu ustanovili Alpine Club, pet let zatem so na Dunaju ustanovili Avstrijsko planinsko društvo (ÖAV), med ustanovitelji sta bila tudi dr. Karel Dežman (1821–1889) in dr. Vinko Feri Klun (1823–1875). Leta 1873 se je Avstrijsko planinsko društvo združilo z Nemškim planinskim društvom (DAV) v Nemško in avstrijsko planinsko društvo (DuÖAV).

V Ljubljani se je že leta 1871 zbrala družba ljubiteljev gora s tiskarjem Otmarjem Bambergom (1848–1934) na čelu, ki je postavil^a prvo kamnito kočico pod Triglavom, verjetno blizu današnje Planike. Leta 1874 je bila ustanovljena sekcija DuÖAV za Kranjsko, ki sta jo vodila Bamberg in dr. Moschè (1839–1901). Poleg te sekcije je na Kranjskem deloval še Avstrijski turistični klub (ÖTK) z graško sekcijo, v kateri je deloval Johannes Frischauf (1837–1924).

Poleg vodnikov so za razvoj planinstva pomembni članki, objavljeni v Planinskem vestniku, glasilu SPD, ki je začel izhajati leta 1895. Do takrat so planinske članke objavljali časopisi Novice, Slovenski glasnik, Ljubljanski zvon, Slovenski narod, Slovenec, Mladika.

Pred pregledom avtorjev morda še to: ker so naslovi pregledanih vodnikov precej dolgi in bi njihovo navajanje terjalo preveč prostora, so v prispevku navedeni le avtorji in področja opisa. Bralci celotne naslove najdejo v informacijskem sistemu COBISS, prelistajo pa jih lahko v čitalnici knjižnice Narodnega muzeja v Ljubljani.

Na avtorje nekaterih vodnikov še spominjajo imena planinskih koč in zavetišč SPD in poznejše PZS. Na seznamu koč najdemo Johannes Frischaufa, katerega ime nosi dom na Okrešlju. Matematik, astronom in

redni profesor v Gradcu je bil alpinist in avtor več vodnikov predvsem po Kamniško-Savinjskih Alpah. Sprva je Frischauf sodeloval z nemškimi planinci, po sporu z njimi pa začel sodelovati s slovenskimi. Prepričan je bil, da pripadajo gore narodu, ki pod njimi biva. V alpskem svetu je vodil gradnjo planinskih poti in koč ter to večkrat gmotno podprl.

Savinjske Alpe so zanimale tudi učitelja in pisca našega prvega vodnika, Frana Kocbeka (1863–1930), po katerem se imenuje koča na Korošici. V slovenskem jeziku sta tik pred prvo svetovno vojno izšla še dva, in sicer Badjurov o Triglavu ter že omenjeni Vodnik za Julijske Alpe in Karavanke po Gorenjskem, brezplačni izvod v obsegu desetih strani, ki so ga izdale gorenjske podružnice SPD.

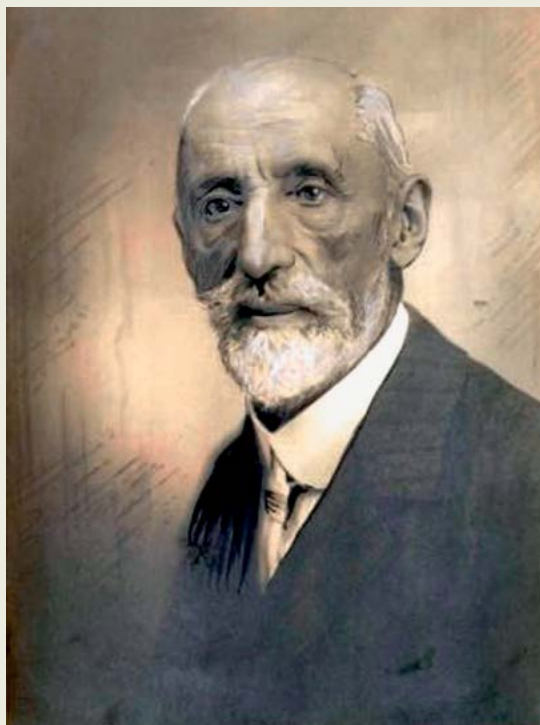
Avtorji planinskih vodnikov so bili različnih poklicev, večinoma (visoko) izobraženi. Poleg omenjenih najdemo še botanika Markusa Freiherra von Jabornegga (1837–1910), katerega vodniki so danes v lasti zasebnih zbirk. Skupaj z založnikom in knjigarnarjem Eduardom Gottliebom Amthorjem (1820–1844) sta napisala obsežen vodnik pa Koroškem s poudarkom na mejnih področjih.

Koroško hribovje, še zlasti Karavanke je proučeval tudi kemik Ludwig Jahne (1856–1937). O Polhograjskem hribovju in o Karavankah je precej zanimivo pisal koroški avtor, solnik in publicist Johann Sima (1847–1898). Med avtorji vodnikov gre omeniti še podjetnika Gustava Jägerja (1815–1875), ki je kot alpinist raziskoval Kanalsko dolino, posebno delo je namenil še okolici Donačke gore.

Uradnik Josef Wagner (1803–1861) je skupaj z Vinzencom Hartmanom v vodniku po alpskem svetu raziskoval tudi njegovo zgodovino in mite. O Triglavu je precej široko pisal finančnik Rudolf Roschnik.

Med avtorji je Peter Radics (1836–1912), zgodovinar in časnikar, zagotovo nekoliko poseben, morda tudi zato, ker je bil med drugim dopisnik časopisa Österreichische Touristenzeitung. V njem je leta 1886 izšla njegova razprava o Bohinju, v kateri je v uvodu navedena pesem grofa Auersperga - Anastazija Grüna (1806–1876) o Triglavu. Razloga za njeno omembo sta vsaj dva. Prvi je v dejstvu, da so bili skoraj vsi vodniki opremljeni z liričnimi dodatki, drugi pa v tem, da se je omenjena pesem v pregledanih vodnikih pojavila večkrat in je v vrstnih besedilih priljubljena še danes.

Med Radicsevimi deli izstopata vodnik po Kranjski s poudarkom na Ljubljani ter delo Hoja v hribe; nekoč in danes 1863–1887. Zadnji ni pravi klasični vodnik, saj vključuje daljša poglavja z opisi različnih vrhov celotnega alpskega sveta (tudi Triglava, pri katerem podrobno opiše poti na vrh in nazaj) in eno poglavje nameni še danes aktualni in nedokončani zgodbi o primerni planinski opremini. Pri tem se je naslanjal na delo slavnega Baltazarja Hacqueta (1739/40–1815), avtorja prvega vira o pristopu na Triglav v letih 1778–1784. Tako za Hacqueta kot Radicsa je bila hoja v hribe moška domena. To dokazuje dosledna raba moških zamkov in samostalnikov, zato ne preseneča, da med

Otmar Bamberg je bil pomemben ljubljanski tiskar in vodja nemške sekcije DÖAV Krain. Sprva je tiskal in izdajal izključno nemške knjige, proti koncu 19. stol. pa tudi vse več slovenskih, med njimi prvo izdajo Cankarjeve Erotike. Foto: Dlib

avtorji vodnikov najdemo moške. Več podrobnosti pa kaže na dejstvo, da so se na prelomu stoletja ženske začele vse bolj družbeno uveljavljati – pri čemer hoja v gore ni bila izjema. O tem pričajo v vodnikih objavljeni oglasi planinskih koč, ki so poleg sob za moške nudili tudi sobe planinkam. Znana so tudi prizadevanja posameznic, na primer Albine Hintner (1871–1952), bolj znane kot Albe Hintner, avtorice slovenskih pravljic v nemškem jeziku. V njenih planinskih zapisih, ki jih je v podlistku najprej objavil Laibacher Zeitung, se je posvečala predvsem koroško-kranjskemu in kranjsko-štajerskemu hribovju. Avtorica je bila v planinskih krogih znana in cenjena, sicer njenega poglavja z naslovom Frauenbergfahrten društvo DuÖAV za Kranjsko v slavnostni publikaciji, ki je bila izdana ob 20-letnici njenega obstoja, zagotovo ne bi objavilo. Albina Hintner se je ob zavedanju fizičnih razlik med spoloma zavzemala za gibanje žensk v naravi in ženske k temu spodbujala, saj naj bi imelo blagodejne učinke na dušo in telo. Prepričana je bila, da bo zaradi hribolazenja vloga ženske kot matere in gospodinje še kakovostnejša. Dobro materino počutje naj bi se namreč odražalo v dobrih družinskih odnosih in v boljši vzgoji otrok, kar bi ugodno vplivalo na celotno družbo.

Današnji seznam planinskih koč razkriva še eno pomembno ime iz obravnavanega obdobja, Henrika Tumo (1858–1935), ki je veljal je za enega najboljših alpinistov – znan je bil po zimskih turah. Čeprav ni bil avtor vodnika, ga navajamo, ker je njegov prispevek na področju kartografije in imenoslovja ogromen. Pri kartografskih izdelkih je uporabljal italijanski, precej redko slovenski, večinoma pa nemški jezik, kar ne preseneča. Nemškega jezika je bil namreč vajen zaradi očeta, ki je bil zelo načitan in je bral le nemško literaturo. Morda na tem mestu spomnimo, da je bila raba nemškega jezika v drugi polovici 19. stoletja precej običajna tudi v

Vodnik barona Markusa Freiherra von Jabornegga *Das Loibl-, Boden-, Bären- und Zellthal in den Karawanken* iz leta 1879.

Foto: Dlib

domačem okolju, kar dokazujejo zapisi spominov znanih Slovencev.

Predhodniki novodobnih planinskih vodnikov so bili skromni s slikovnim gradivom. Namesto fotografij so jih krasile risbe krajev, koč, razgledov ali vrhov. V vodnikih, izdanih tik pred prvo svetovno vojno, so fotografije in geografske karte pogostejše, še zlasti pri Roschnikovem vodniku po Triglavu.

Med avtorji slikovnega gradiva najdemo avstrijskega krajinarja Alfreda Zoffa (1852–1927) in slikarja Marcusa Pernahrta (1824–1871), velikega ljubitelja gora, ki je leta 1849 stal na Triglavu.

Večina vodnikov je bila napisana v nemškem jeziku, v latinici, redki v tiskani gotici. Radicsev vodnik po alpskem svetu je bil denimo natisnjen v gotici, vodnik po Kranjski pa v latinici. Poimenovanje geografskih pojmov, krajev, hribov, gora in dolin je bilo večinoma nemško, sploh če je šlo za Karavanke in Kamniško-Savinjske Alpe. V primeru, da imena v nemščini ni bilo, je bilo slovensko ime zapisano po nemško. Triglav je bil v različnih različicah (Triglaw, Trglau) skoraj vedno zapisan slovensko.

Nekateri avtorji so za svoje nemško govoreče uporabnike na koncu vodnika v tabeli za določen vrh predstavili obe imeni in pri slovenskem zapisu za lažjo uporabo navedli fonetični zapis.

Kratek pregled vodnikov po alpskem svetu do prve svetovne vojne prinaša kar nekaj ugotovitev, upošteva je dejstvo, da ne gre za popoln prikaz, ker je del te literature v zasebnih zbirkah in je praktično nedostopen. Obravnavana dela so napisana prepričljivo, kar je posledica osebnih izkušenj avtorjev, ki so se zavedali ne le naravnih lepot alpskega sveta, ampak tudi pomena in skupnih značilnosti tega srednjeevropskega prostora. ●

Jezero Rara

Po lanskem oktobrskem obisku Mananga, kjer sem s sopotniki občudoval drzna ostenja gorске verige Anapurn in užival v udobju enega turistično najrazvitejših območij Himalaje, vključno z zaključkom trekinga v eni od nepalskih turističnih Mek, Pokari, sem novembra nadaljeval svoje prečenje Nepala. To slikovito deželo namreč želim prehoditi in preplezati v smereh sever–jug in vzhod–zahod.

Za tokratno, predzadnjo etapo prečenja od Jumle do Simikota na skrajnem severozahodu dežele sem si vzel dobrih 14 dni časa. Pridružila sta se mi izkušena in zanesljiva himalajska sopotnika Ljuba Kenda in Danilo Oražem. Veselilo me je dejstvo, da me bo od visokogorskega letališča Jumla, kjer smo pristali pred dobrim letom in se usmerili proti vzhodu, pot tokrat vodila proti zahodu. Območje, na katerem nihče od nas še ni bil, je dajalo potovanju dodatno draž.

Po pristanku v Jumli smo se spoznali z našo spremljevalno ekipo. Sardar Tek in kuhar Sangye sta Tamanga in stara znanca s prejšnjih potovanj. Kuhinjska pomočnika Ram in Lok Bahadur ter gonjača šestih mul, Buda in Munlal, pa so domačini iz rodu Magar in so prvič z nami. Kar številna ekipa, a drugače v zahodnem Nepalju skoraj ne gre. Turistično je ta predel še povsem nerazvit in vse, kar potrebuješ na poti, moraš tovoriti s seboj.

Že prvi dan hoje se je izkazalo, da so naši spremljevalci iz pravega testa. V enem zamahu smo se iz Jumle mimo kamnitih hiš, obraslih s trto, ki sem jo v Nepalju videl prvič, dvignili dobrih 1300 višinskih metrov, na 3800 metrov visoko sedlo Dafne Langa. Na drugi strani, sto višinskih metrov niže, smo se utaborili na idilični zeleni planini, polni pasočih se ovc, koz, konjev in mul. Mimogrede smo se povzpeli še na dva razgledna štiritisočaka. Ob prihodu v tabor so bili šotori že postavljeni, kuhinja pa je delala s polno paro.

Naslednje dopoldne med spustom v samotno, zeleno in divjo dolino reke Nauri Gad smo izgubili skoraj vso pridobljeno višino. Tako značilno za hojo po Nepalju. Utaborili smo se v zaselku Kapra Odar. Kuhar Sangye s pomočnikoma je na improviziranem ognjišču ustvarjal prave male kulinarične čudeže, Buda in Munlal pa sta najprej poskrbela